

Лит.: Љ. Стојановић, *Мирослављево јеванђеље*, Беч 1897; С. Куљбакин, *Палеографска и језичка истраживања о Мирослављевом јеванђељу*, Сремски Карловци 1925; Л. Мирковић, *Мирослављево еванђеље*, Београд 1950; Radojčić, *Stare srpske minijature*, 23–29, таб. I–VII; В. Мошин, *Орнаменти јужнословенских рукописа XI–XIII века*, Радови Научног друштва БиХ VII (1957) 43–52; Ј. Максимовић, *Сценографије о Мирослављевом јеванђељу. I – О заједничком карактеру минијатури*, Зборник Народног музеја 4 (1964) 201–217; II – 1. *Жван Бајисца*. 2. *Марија Магдалена*, Зборник МС за ликовне уметности 6 (1970) 3–11; III – *Ликови јеванђелиста у Мирослављевом јеванђељу*, Зборник МС за ликовне уметности 8 (1972) 41–50; IV – *Византијски елементи у иницијалима Мирослављевог јеванђеља*, Зборник Народног музеја VIII (1975) 383–393; Д. Милошевић, *Мирослављево јеванђеље*, Београд 1972; J. Maksimović, *La place de l'Évangélaire de Miroslav au sein de l'art médiéval serbe*, *Cahiers archéologiques XXV* (1976) 123–129; В. Ј. Ђурић, *Преокрећ у уметности Немањиног доба*, у: *Историја српског народа I*, Београд 1981, 293–294 (с наведеном старијом литературом); Максимовић, *Српске средњовековне минијатури*, 17–23, 87–88; Н. Родић, Г. Јовановић, *Мирослављево јеванђеље. Критичко издање*, Београд 1986; *Мирослављево јеванђеље* (фототипско издање), Београд–Јоханесбург 1998; Ј. Максимовић, *Мирослављево јеванђеље*, у: *Трета казивања о Светјој Гори*, Београд 2000, 170–183; Д. Мрђеновић, В. Топаловић, В. Радослављевић, *Мирослављево јеванђеље. Историја и коментари*, Београд 2002; Б. Иванић, *Две делешке о украсу Мирослављевог јеванђеља*, у: *Ђурђеви сценови и Будимљанска епархија*, Беране–Београд 2011, 375–389.

3. Ракић

2. БЕОГРАДСКИ ПАРИМЕЈНИК

прва четвртина XIII века

Београд, Народна библиотека Србије, Рс 652
пергамент, 108 л., 348 × 230 mm

Најстарији српски препис паримејника, који чува рани степен развоја текста те врсте богослужбене књиге. Садржи паримије – старозаветне и новозаветне приче што се читају на вечерњим службама уочи празника. Као и остали словенски паримејници, води поре-

кло од грчког профитологија, једног од најсложенијих списа хришћанског средњовековља, који на особен начин обједињује јеврејско старозаветно искуство, античко грчко, пре свега Платоново учење о овоземањској слици као одразу небеских ствари и специфично хришћански религиозно-философски систем. Сачувани фрагмент *Београдског паримејника* представља одломак знатно обимнијег кодекса и садржи паримије које се казују од среде увече прве недеље поста до петка Цветне недеље. Због текстолошких одлика и лепоте исписаних слова, а посебно због високих уметничких вредности стилски сасвим особених иницијала, рукопис улази у ред најважнијих остварења ране српске писмености и књижног украса.

Већина листова, а нарочито они на почетку и на крају књиге, знатно је оштећена. Текст је исписан мрким мастилом у два ступца, монументалним уставним писменима, код којих је наглашен контраст између снажних линија стабала и танких црта спојница и петљи слова. Наслови и једноставна иницијална слова, некад украшена низом црних тачкица, писани су мастилом црвене боје. Сликани украс у читавом рукопису доследно је спроведен. Почети основних текстова украшени су заставицама, док су остале важније целине истакнуте веома декоративним иницијалима који делимично урастају у словни блок обе колумне, а висином захватају од пет до дванаест редова. Сачувани фрагмент садржи осамдесет таквих иницијала, који чине основни елемент његове илуминације, и пет заставица.

Иницијали су цртани мрким и црвеним тушем; поједини нису бојени, док су други колорисани црвеном, ређе плавом и љубичастом бојом. На извесним местима илуминатор је њихове контуре прво скицирао бледом сепијом, каткад исправљајући или мењајући неке појединости, а потом је сигурним потезима, вођеним руком искусног мајстора, изводио завршни цртеж. Иницијали садрже хетероген

8. Београдски јаримејник, НБС Рс 652, л. 58^v

9. Београдски јаримејник, НБС Рс 652, иницијал Б, л. 61^v10. Београдски јаримејник, НБС Рс 652, иницијал В, л. 20^v

не мотиве различитог типа, а гдекад су њихове форме толико сложене да су читки само у контексту читаве речи. Већина је сачињена од геометријског (л. 9, 17, 18, 26^v, 41^v, 49^v, 51^v, 55, 56^v, 63^v, 65, 70^v, 72, 73^v, 77, 80 и 88) или комбинованог геометријско-биљног преплета (л. 17, 30^v, 37, 38^v, 39^v, 40^v, 48, 66, 67, 81^v и 100). На појединим местима у такве склопове укључене су и реалне или фантастичне животиње (л. 1, 5, 15, 25, 32, 35^v, 53, 54, 57^v, 60, 61^v, 69^v, 76, 84, 86^v, 89, 92^v, 93^v, 97^v, 101, 102, 103 и 104^v). Неколико иницијала решено је у виду паса (л. 8, 11^v, 19, 21^v, 23^v, 34 и 82^v), пти-

ца (14, 22^v, 42, 43^v, 46, 61 и 72^v) или уплетених змијских тела с пасјим или вучјим главама (л. 28, 45, 60, 75, 85 и 86^v); шест их је у облику хибридних бића – грифона, змајева, кентаура или птица с псећим главама (л. 20^v, 68^v, 79, 84^v и 95) – док су само два слова представљена као људске фигуре (л. 13 и 29^v). У сачуваном корпусу иницијала посебно се издваја иницијал О на л. 58^v, који је решен у виду главе Христа Емануила. Облик Христове главе, с високим челом и залисцима, и поступак моделовања благим сенчењем повезују ту представу са остварењима монументалног сликар-

11. Београдски ѓаримејник, НБС Рс 652, иницијал Б, л. 75

12. Београдски ѓаримејник, НБС Рс 652, иницијал Б, л. 89

ства XIII века – фрескама у ђаконикону Мораче, Богородици Љевишкој и цркви Светог Николе у Студеници.

Заставице су правоугаоног облика, изведене у ширини колумне, висином захватају од два до четири реда текста и све су, осим прве, уоквирене. Рађене су на исти начин као и иницијали – мрким и црвеним тушем, а местимично су колорисане црвеном и плавом бојом. Фрагментарно очувана заставица на л. 12^V компонована је од два адосирана пса повезана биљним преплетом; заставица на л. 31^V испуњена је преплетеном лозицом са две полупалмете,

а она на л. 52^V садржи три кружна медаљона – у средњем се налази орао, а у бочним је четвороножна животиња налик на пса. Заглавље на л. 70 украшено је врежама и адосираним палметама, а орнаментално поље на л. 88 мотивима у облику осмице и два уплетена круга са афронтираним палметама.

Мада поједини елементи сложеног и необичног сликаног украса Београдског ѓаримејника, попут особених геометријских и флоралних преплета или мотива тзв. тератолошког стила (уплетена змијска тела с пасјим главама, животиње адосираних и афронтираних тела

која граде слово, хибридна бића и звери што се уједају и прождиру или се из њихових чељусти помаља гранчица), показују сличност са илуминацијом српских рукописа XIII века – хиландарског свитка и кодекса бр. 8, 12 и 22, *Шесћоднева Јована Еїзарха* из 1263, *Вайиканскої срїскої јеванђелисїшара*, *Вуканової јеванђеља* и других – низ детаља указује и на знатно другачије традиције које су имале значајан удео у формирању његових у суштини еkleктички конципираних иницијала. То се првенствено односи на представљање појединих зооморфних мотива – паса, птица или грифона, чији ставови, разлитали репови и крила привезана тракама, као и начин стилизације и употреба удвојене контуре тела, с карактеристичном унутрашњом линијом што местимично прелази у арабеску, указују на далеке оријенталне узор, пре свега сасанидске, арабљанске и исламске. Овакви модели, стопљени с византијским и романичким елементима, у оновремене српске земље стизали су посредним путем, претежно преко јужне Италије, где су се, у примењеној уметности Сицилије, каменој скулптури Апулије и посебно у начину украшавања књига у јужноиталијанским скрипторијумима, јављала таква стилска прожимања.

Београдски ѓаримејник је имао бурну судбину. До Првог светског рата припадао је Народној библиотеци (стара сигн. 300), а уочи избијања рата, у јулу 1914, нестало је приликом евакуације дела њене рукописне збирке. Са још девет рукописа и једном повељом пронађен је 1969. у Немачкој, а следеће године откупљен је и враћен у фонд библиотеке којој је некада припадао. Проналазак *Београдскої ѓаримејника*, повратак у матицу и истраживања његовог сликаног украса и садржаја која су уследила увели су овај рукопис у шире токове светске науке и довели до сасвим нове слике о улози и значају српских преписа паримејника у вастављању историје текста тог типа литургијског списка, чија употреба није надживела средњовековна времена.

Лит.: Ј. Максимовић, *Илуминација Београдскої ѓаримејника*, Зборник МС за ликовне уметности 16 (1980) 1–10; иста, *Срїске средњовековне минијатури*, 26, 30–32, 91–92; *Ойис. НБС*, 361–365 (са старијом литературом); Б. Јовановић-Стипчевић, *Београдски ѓаримејник. Почейак XIII века. Тексї са криїшчким аїарашом*, Београд 2005.

3. Ракић

3. ПРАЗНИЧНИ МИНЕЈ

средина XIII века

Београд, Архив Српске академије наука

и уметности, бр. 361

пергамент, 163 л., 214 × 150 mm

Најстарији српски празнични минеј, нису му сачувани ни почетак ни крај. Поједина заглавља и иницијали, који углавном излазе из текстуалног блока, изведени су мрким мастилом и испуњени киноваром. Кодекс садржи празнични минеј ужег избора за целу годину и триод цветни с недељама од Ускрса до Педесетнице, у којем је и *Служба Русалној среди*. Између минеја и триода налазе се и самостални састави, службе са азбучним стихирама – једна из циклуса Рођења Христовог, а друга посвећена Крштењу – и *Служба свейој Пеїки* (Б. Јовановић-Стипчевић). Поред тога што садржи химнографске саставе Константина Преславског (*Канон арханђелу Михаилу* и *Канон на Рођење Хрисїово*) и Климента Охридског (*Канон Јевїшмију Великом* и *Канон Ваведену*), дела из најранијег раздобља словенског изворног стварања, у овом рукопису сачуван је и најстарији препис Савине *Службе свейом Симеону*, што је чињеница од посебног значаја.

Савина *Служба свейом Симеону* из овог кодекса једноставне је структуре и припада тзв. предјерусалимској богослужбеној традицији. Има јединствену вечерњу, са стихирама „на Господи вавзах“ и „на стиховно“ и с једним каноном светоме. Дело је израсло на богатом наслеђу византијског литургијског песништва, пре свега на *Служби свейом Симеону Сїолоїнику*. Иако најстари-